

DOĞUBAYAZIT AĞZININ SES ÖZELLİKLERİ¹

Vocal Characteristics Of Doğubayazıt Local Dialect

Dr. Kâzım KÖKTEKİN*

ÖZET

“Doğubayazıt Ağzının Ses Özellikleri” başlıklı bu makale ağız konusuyla ilgilidir. Yine bu çalışma Doğu Anadolu’ya ait ağız çalışmalarının neler olduğu ve bu çalışmaların kimler tarafından yapıldığını da göstermektedir.

Bu makale Doğubayazıt’tan derlenen metinlerden hareketle Doğubayazıt ağzının ses özelliklerini açıklamayı amaçlamıştır. Ses özellikleri ünlü ve ünsüz olmak üzere iki başlık altında değerlendirilmiştir.

Ünlülerin özellikleri uzunluk-kısalık; ünlülerde incelme-kalınlaşma; darlaşma-genişleşme; ünlü karşılaşması; ünlü benzeşmesi, aykırılışması; ünlü düşmesi, türemesi gibi alt başlıklar halinde değerlendirilmiş ve her konu için örnekler verilmiştir.

Ünsüzlerin özellikleri göçüşme, ünsüz ikizleşmesi, tekleşmesi; ünsüz benzeşmesi, ünsüz değişmesi; ünsüz türemesi, düşmesi gibi alt başlıklar halinde değerlendirilmiş ve örneklendirilmiştir.

Bu makale ayrıca Doğubayazıt ağzının standart konuşma diline hangi yönleriyle yaklaştığını ve hangi yönleriyle uzaklaştığını belirlemeyi amaçlamıştır.

ABSTRACT

The presentation entitled ‘Vocal Characteristics of Doğubayazıt Local Dialect’ is concerned with the term ‘lokal dialect (ağız)’ and also with the beginning of the studies on Anatolian local dialects. It also focuses on the questions of which provices the local dialect studies concerning Eastern Anatolia belong to and of whom these studies have been done by.

The presentation is intended to reveal the vocal characteristics of Doğubayazıt local dialect by considering the texts coppiled from Doğubayazıt. Vocal characteristics are analyzed under two titles: characteristics of vowel and characteristics of consonants.

¹ Bu makale I. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh’un Gemisi Sempozyumu’na (7-11 Eylül 2005) bildiri olarak sunulmuştur.

* Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

The characteristics of vowels are evaluated under the subtitles of the state of Doğubayazıt local dialect, length-shortness of vowels, vowel harmonies, palatalisation-velarisation, breaking-extending of vowels, encounter of vowels, vowel similitude, vowel derivative, vowel differentiation and vowel elision. Then examples are given for each subject.

The characteristics of consonants are evaluated and exemplified under the titles of metathesis, consonant monopolization, consonant geminate, consonant similitude, consonant exchange, consonant derivative and consonant deletion.

The presentation is also intended to determine how far Doğubayazıt local dialect is away from and how close it is to the standart spoken language. It has been concluded that it is necessary to gather the local dialect materials of the Eastern Anatolian local dialects which are not studied along with the province of Ağrı and that to make language and folk studies on them.

Ağz terimini, Zeynep Korkmaz “bir dilin veya bir lehçenin daha küçük yerleşim bölgelerinde yazı diline oranla birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimleri”,² Berke Vardar vd. “Bir dil alanı içinde görülen konuşma biçimlerini, söyleyiş türlerini, kimi durumlarda da toplumsal özellikleri yansıtan kullanımların her biri”,³ Ahmet Topaloğlu, “Bir dilin, lehçeler içinde ses, yapı ve anlam bakımından bazı ayrılıklar içeren halkın konuştuğu değişik biçimi. Halk dilinin daha küçük ayrılıklar gösteren, belli yerleşim bölgelerine ve kişilere has olan şekli”⁴ olarak belirtirler.

Anadolu ağızları ile ilgili çalışmaların ilki 1867 yılında yapılmıştır. A. Maksimov, *Hüdavendigâr ve Karamanlı* ağızlarıyla ilgili çalışmasıyla Anadolu ağızları üzerine çalışmaları başlatmıştır. Başlangıçta, yabancı araştırmacıların Anadolu ağızlarıyla ilgili çalışmalar yaptığını görüyoruz. Bunlar arasında J. Thury, İ. Kunos, M. Hartmann, M. Rasanen, J. Deny, T. Kowalski, K. Foy sayılabilir. İlk çalışmaları yapanlar arasında az da olsa yerli araştırmacılar da vardır: Balkanoğlu, Balhasanoğlu gibi. 1940 yılına kadar yapılan çalışmalar daha çok çeşitli konular hakkında yazılmış olan makalelerdir. Asıl verimli çalışmalar 1940 yılından sonra

² Korkmaz, Zeynep (Prof. Dr.), *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.

³ Vardar, Berke (Prof. Dr.), *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Tanıtım Basımevi Yayınları, İstanbul, 1988.

⁴ Topaloğlu, Ahmet (Prof. Dr.), *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1989.

başlar. 1940 yılından sonra yerli araştırmacıların da ağız çalışmalarına değindiğini görmekteyiz.⁵ İlk olarak metin derleme şeklinde olan çalışmaları daha sonra metinlerle birlikte incelemeler takip etmiştir.

Yerli araştırmacılar açısından baktığımızda Ahmet Caferoğlu, Anadolu ağızları ile ilgili çalışmaların öncülüğünü yapmıştır. Caferoğlu, bir taraftan metin derlemeleri yaparken diğer taraftan da ağız konuları hakkında çeşitli makaleler yazmıştır. Caferoğlu, hemen hemen Türkiye'nin her tarafını kapsayan yaklaşık 20 yıl metin derleme faaliyetini sürdürmüş ve bunun neticesinde de dokuz ciltlik bir metin külliyyatını ortaya çıkarmıştır.

Ağız çalışmalarını ilk başlatan kurum İstanbul Üniversitesi'dir. Daha sonra ülkemizin dört bir tarafına açılan üniversitelerde de ağız çalışmalarına başlanmış; doçentlik, doktora, yüksek lisans ve lisans tezleri hazırlanmıştır.

Doğu Anadolu Bölgesi Ağız Çalışmalarına Toplu Bakış

Doğu Anadolu bölgesiyle ilgili ilk çalışma Erzurum ağızıyla ilgilidir. 1904 yılında Keleti Szemle dergisinin V. Cildinde Necib Asım Yazıksız, Balhasanoğlu takma adıyla "Dialaecte turc D'Erzerum" başlıklı bir yazı yayınlamıştır.⁶ Doğu Anadolu'da Atatürk Üniversitesi'nin açılmasıyla ağız çalışmalarına daha da önem verilmiştir. Atatürk Üniversitesi açılmadan önce Bahaddin Ögel'in Erzurum ağızıyla ilgili küçük bir denemesinin olduğunu bilmekteyiz. Selahaddin Olcay, sadece Erzurum il merkezinde oturan yerli halkın ağız özelliklerini kapsayan *Erzurum Ağızı* adlı çalışmasını 1966 yılında yayınlamıştır. Efrasiyap Gemalmaz, 1973 yılında Erzurum ilinin tamamının ağız özelliklerini içine alan *Erzurum İli Ağızları* adlı doktora çalışmasını yapmıştır. Efrasiyap Gemalmaz'ın doktora tezinin 1975'te birinci, 1995'te de ikinci baskısı yapılmıştır. Bilge Seyidoğlu'nun doktora tezi olarak hazırladığı *Erzurum Halk Masalları Üzerinde Araştırmalar* adlı eseri 1975'te yayınlamıştır. Ahmet B. Ercilasun Kars ili ve yöresi ağızlarını içine alan iki ciltlik doktora tezi hazırlamıştır. Ercilasun'un çalışması *Kars İli Ağızları Ses Bilgisi* adıyla 1983'te yayınlamıştır. Doğu Anadolu bölgesiyle ilgili olan bir diğer araştırma Selahaddin Olcay, Ahmet B. Ercilasun ve Ensar Aslan tarafından hazırlanan ve 1976'da Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan *Arpaçay Köylerinden Derlemeler*'dir. Doğu Anadolu bölgesi sınırları içinde yer alan Erzincan ve yöresiyle ilgili ağız çalışmasını Mukim Sağır yapmıştır. Sağır'ın doktora tezi olarak hazırladığı çalışma *Erzincan ve Yöresi Ağızları İnceleme-Metinler-Sözlük* adıyla Türk Dil Kurumu tarafından 1995'te yayınlamıştır.

⁵ Korkmaz, Zeynep (Prof. Dr.), Türk Dili Üzerine Araştırmalar, 2. c., TDK Yay., Ankara, 1995, s. 199-200.

⁶ Olcay, Selahattin (Doç.Dr.), Erzurum Ağız İnceleme-Derleme-Sözlük, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara, 1966, s.13.

Elazığ'ın Keban, Baskil ve Ağın ağızları üzerinde Ahmet Buran çalışmıştır. Ahmet Buran'ın yaptığı çalışma Türk Dil Kurumu tarafından 1997'de yayınlanmıştır. Ahmet Buran'ın 1992'de Boğaziçi Yayınları tarafından yayınlanan *Doğu ve Güneydoğu Anadolu Üzerine Araştırmalar II. (Ağızlar)* adlı çalışmasını da burada zikretmek gerekir. Tuncer Gülensoy ve Ahmet Buran Elazığ ve Tunceli yöresiyle ilgili derleme çalışmaları yapmıştır. Çalışmalar, *Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler I* adıyla Türk Dil Kurumu tarafından 1994'te ve *Tunceli Yöresi Ağızlarından Derlemeler* adıyla Boğaziçi Yayınları tarafından 1992'de yayınlanmıştır.

Doğubayazıt ağzının ses özellikleri

Doğusunda İran devleti sınırları, batısında Taşlıçay ve Diyardin ilçeleri, kuzeyinde Iğdır ve güneyinde Çaldıran ilçeleri ile çevrili olan ve köklü bir tarihe sahip olduğunu bildiğim Doğubayazıt ilçesinin, yüzey şekilleri, iklimi, tabiat yapısı, ekonomik yapısı, nüfus ve dağılımı, eğitim-öğretim ve basın-yayın durumu ve tarihçesi üzerinde çeşitli bildirimlerin olabileceğini tahmin ettiğim için durmayacağım.

Anadolu ağızlarının sınıflandırılmasıyla ilgili en geniş çalışmada Anadolu ağızları Doğu Grubu Ağızları, Kuzeydoğu Grubu Ağızları ve Batı Grubu Ağızları olmak üzere üç temel gruba ayrılmıştır⁷. Ağrı ve dolayısıyla Ağrı'nın bir ilçesi olan Doğubayazıt ağzı Doğu Grubu içinde yer almaktadır. 1948 yılı yazında Ahmet Caferoğlu Bitlis, Van, Muş, Ağrı ve yöresine derleme yapmak üzere bir gezi düzenlemiş, ancak bu derleme gezisinde Ağrı ve Doğubayazıt ağzına ait malzeme toplamamıştır. Yaptığı derlemeleri yayınladığı *Doğu İlleri Ağızlarından Derlemeler* adlı kitapta Karaköse Ağzı başlığını taşıyan sadece bir sayfalık metne yer vermiştir. Kitapta yer alan metinler diğer doğu illerine ve yörelerine ait metinlerdir. Caferoğlu'nun söz konusu eserinde Doğubayazıt yerli ağzına ait malzeme bulamayınca, 1976'da Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Efrasiyap Gemalmaz tarafından yönetilen ve İzzet Tanrıverdi'nin hazırladığı⁸ tezde verilen metinlerden yararlanarak Doğubayazıt ağzının ses özelliklerini tespit etmeye çalıştım. Kabul edileceği üzere bir bildirim sınırları içinde Doğubayazıt ağzının ses özelliklerinin bütün inceliklerine inme ve bunları başka ağız ve şivelerle karşılaştırma imkânı yoktur. Dolayısıyla bu bildirimde Doğubayazıt ağzının sadece Türkiye Türkçesi aydın konuşmasından farklı olan yönlerini göstermeye çalışacağız.

⁷ Karahan, Leyla (Doç. Dr.), *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK Yay., Ankara, 1996, s.1

⁸ Tanrıverdi, İzzet, (Yöneten: Efrasiyap Gemalmaz) *Ağrı Doğubayazıt İlçesi Ağzı İnceleme-Derleme-Metin*, Erzurum, 1976 (Bitirme Tezi).

Doğubayazıt ağzının ses özelliklerini iki ana başlık altında toplamak mümkündür: 1. Ünlülerle ilgili özellikler 2. Ünsüzlerle ilgili özellikler

1. Ünlülerle ilgili özellikler

Doğubayazıt ağzında, standart dilde kullanılan sekiz ünlünün yanında a ile e ünlüsü arasında yer alan bir **kapalı á** (buryá, sonrâ örneklerinde olduğu gibi) ve bir de e ile i arasında yer alan ve pek çok Anadolu ağzında da karşımıza çıkan **kapalı é** (élçi, éhtiyar, vér örneklerinde olduğu gibi) ünlüsü ile karşılaşırız.

Türkiye Türkçesi aydın konuşmasında kullanılan bazı i ünlülü kelimelerin Doğubayazıt ağzında kapalı é olarak boğumlandığı; özellikle yabancı dillerden giren kelimelerde de a ünlüsünün kapalı á olarak boğumlandığı görülmektedir. éylik (iyilik), éklim (iklim, ülke), bétti (bitti); álim, áşiret, ácayip gibi.

Uzunluk-Kısalık

Doğubayazıt ağzında ünlülere uzunluk-kısalık açısından baktığımızda, özellikle ğ sesinin ve bazen da r ve y ünsüzlerinin erimesiyle kendinden önceki ünlüyü uzattığını görmekteyiz. dâ (dağ), yâmur (yağmur), bû (bir), şê (şey) gibi. Doğu Anadolu ağızlarının genel özelliği ile Doğubayazıt ağzının örtüştüğü bir durum da Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerdeki uzunlukların kaybolmasıdır. çare (çâre)

Ünlü Uyumları

Genel olarak Türkçenin ve özellikle de Standart Türkiye Türkçesinin (STT) en önemli fonolojik özelliklerinden olan ve Türkçenin ekleme esnasında olmasını gerekli gördüğü kalınlık-incelik ve düzlük-yuvarlaklık uyumları Doğubayazıt ağzında zaman zaman kurallaştırılabilir şekillerde, genelde de dogri (doğru), kapi (kapı), çayir (çayır), yanine (yanına) örneklerinde olduğu gibi bozulmuş olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğubayazıt ağzında -ken (bacadayken, yatıyken) +mtırak (ekşimtırak, yeşilimtırak) (ki bu ekler STT'nde de uyuma girmez) ve -mİş (gelurmuş (gelirmiş), ohumiş (okumuş) anlatılan geçmiş zaman eklerinin dil uyumuna girmediğine şahit olmaktayız. -dur-, -dür- (geydür- (giydir-, aldur- (aldır-), +sIz (anasuz, gansuz, suvasuz (sıvasız), görülen geçmiş zaman eki -dI, -tI (yaşaduh, (yaşadık) topladuk (topladık) eklerinin de düzlük-yuvarlaklık (dudak) uyumuna girmediğini görmekteyiz.-yor ekinin görüyör misin? örneğinde olduğu gibi zaman zaman dil uyumuna girdiğini görmekteyiz.

Ünlülerde incelme-kalınlaşma

Doğubayazıt ağzını aydın konuşma dilinden ayıran başka bir özellik de ünlülerde görülen incelme ve kalınlaşmadır. Doğubayazıt ağzı başta (a) ünlüsü

olmak üzere kalın ünlülerin incilmesi yönünde bir özellik göstermektedir. geder (kadar), yiha (yıka), çihar (çıkar), çirah (çırak), çente (çanta), sehre (sahra), Eli (Ali), Hesen (Hasan), muhesere (muhasara) ğiliç (kılıç), lein (lain) örneklerinde görüldüğü gibi damak ünsüzü y ve diş ünsüzü ç ve ş, çevresinde bulunan ünlülere inceltici bir etki yaparlar. Bunların dışında tamam (tamam), tehıl (tahıl), mehkeme (mahkeme), mehküm (mahkum), gehbe (kahpe) (son dört örnekte h ünsüzünün inceltici özelliği görülmektedir) gibi kelimelerde de inceltme görülmektedir. k ve g damak ünsüzlerinden sonra gelen ünlülerde de bir kalınlaşma durumu (gun (gün), kuçuk (küçük), kopri (köprü), Doğubayazıt ağzında göze çarpmaktadır.

Ünlülerde darlaşma-genişleme

Doğubayazıt ağzında, günümüz aydın konuşmasından farklı olarak bazı geniş ünlülerin kalınlaştığı ve bazı dar ünlülerin de genişlediği görülmektedir. Doğubayazıt ağzında özellikle damak ünsüzü y ve r'nin etrafındaki geniş ünlüleri darlaştırdığını görüyoruz. buriya (buraya), oriya (oraya) şuriya (şuraya); çirez (çerez), mircimek (mercimek), mirmir (mermer) gibi. Aynı zamanda, birer dudak ünsüzü olan b, f, v ünsüzlerinin de darlaştırmacı özelliğini görürüz. Bulluk (bolluk), güfte (köfte), üvmek (övmek), vırmek (vermek) gibi.

Doğubayazıt ağzında zaman zaman dar ünlülerin genişlemesi olayı da görülür. Genişlemenin olduğu örneklerden hareketle bu genişleme olayında ç, g, k, ş ünsüzlerinin etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Çönkü (çünkü), cömle (cümle), için (için), yörümek (yürümek), döşmek (düşmek), kömes (kümes), göneş (güneş), çörük (çürük), sönnet (sünnet), özölmek (üzölmek) gibi.

Ünlü karşılaşması

STT'nde Türkçe kelimelerde iki ünlünün yan yana gelmesi olayı görülmez. Ancak Doğubayazıt ağzında bu olaya sık sık rastlamak mümkündür. döe (düve), düün)düğün), bouk (boğuk), dourmak (doğurmak) gibi. Bunun yanında Doğubayazıt ağzının yabancı dillerden dilimize girmiş, iki ünlünün yan yana geldiği kelimelerin bir kısmında, iki ünlü arasında ünsüz türettiğini görmekteyiz. duva (dua), puvan (puan), sahat (saat) gibi.

Ünlü benzeşmesi (asimilasyon)

Doğubayazıt ağzında ünlü benzeşmesi olayı sık sık karşımıza çıkan bir ses olayıdır. zalım (zalim), birez (biraz), ezen (ezan), kirez (kiraz), camal (cemalet), cavaz (cevaz) gibi.

Ünlü aykırılışması (disimilasyon)

Doğubayazıt ağzını aydın konuşmasından ayıran ve bazı kelimelerde gördüğümüz bir başka ses olayı aykırılışmadır. çakil (çakıl), çışme (çeşme), irmag

(ırmak), görbız (bazen görbüz) (gürbüz), zeman (zaman), yetak (yatak), gorgü (görgü), çepa (çapa) gibi.

Ünlü türemesi

Doğubayazıt ağzında özellikle ödünçleme kelimelerin başında bulunan l, n, r ünsüzlerinden önce ünlü türetildiğini, bu ünlülerin çoğunlukla dar ünlüler olduğunu görmekteyiz. Urus (Rus), Urum (Rum), ilimon (limon), ilazım (lazım) inamaz (namaz) gibi.

Ünlü düşmesi

Doğubayazıt ağzının ünlülerle ilgili bir başka ses özelliği ünlü düşmesidir. Vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi yanında bazı ödünçleme kelimelerin iç hecesinde de ünlü düşmesi görülmektedir. uyunca (uyuyunca), yenden (yeniden), içerde (içeride), içerye (içeriye), dakika (dakika), Hatce (Hatice), ahret (ahiret), şurda (şurada), kapsı (kapısı), böycek (büyücek), muşevre (müşavere), carye (cariye) gibi.

2. Ünsüzlerle ilgili özellikler

Türkiye Türkçesi aydın konuşmasında karşılaşılan tek art damak sızıcısına karşılık, Doğubayazıt ağzında, Doğu Anadolu ağızlarının büyük bir kısmında da karşılaştığımız biri patlayıcı olmak üzere üç art damak ünsüzü vardır (ğ, ğ/#, «). Türkiye Türkçesi aydın konuşmasının sahip olduğu diğer ünsüzler biraz değişikliğe uğramış olsa da (özellikle boğumlanma noktasından bakıldığında) Doğubayazıt ağzında mevcuttur.

Göçüşme (metatez)

Kelime içinde birbirine yakın veya uzak seslerin yer değiştirmesi olarak bildiğimiz göçüşme Anadolu ağızlarında sıkça karşılaştığımız bir ses olayıdır. Doğubayazıt ağzında da göçüşmeyle zaman zaman karşılaşırız. ireli (ileri), görsetmek (göstermek), yarpak (yaprak), örgenmek (öğrenmek) gibi.

Ünsüz ikizleşmesi

Doğubayazıt ağzında nadir olarak rastlanan bir ses olayıdır. burrede (burada).

Ünsüz tekleşmesi

Az da olsa Doğubayazıt ağzında rastlanılan bir başka ses olayıdır. elibin (elli bin), cenet (cennet), cehnem (cehennem), kube (kubbe).

Ünsüz benzeşmesi

Yöre ağzında ünsüz benzeşmesi olayının yaygın olduğunu görmekteyiz. gössüz (gözsüz), gessin (gezsın), bimbaşı (binbaşı) gibi. Benzeşmenin yanında aykırılışmaya da rastlanmaktadır. dilçi (dilci), yalançı (yalancı), bakdı (baktı), etdi (etti), içdi (içti) gibi.

Ünsüz değişmesi

Doğubayazıt ağzında pek çok ünsüz değişmeye uğramıştır. gara (kara)'yı k>g'ye, gemer (kemer)'i k>g'ye, heggel (heykel)'i y>g'ye, mimber (minber)'i n>m'ye, ğadın (kadın)'ı k>ğ'ye, yohlama (yoklama)'yı k>h'ye, deneke (teneke)'yi t>d'ye, garbuz (karpuz)'u p>b'ye, mejlis (meclis)'i c>j'ye, uşah (uçak)'ı ç>ş'ye, nefes (nefes)i s>ş'ye, savuk (soğuk)u ğ>v'ye, güleş (güreş)'i r>l'ye, pud (put)'u t>d'ye örnek olarak verebiliriz.

Ünsüz türemesi

Türkiye Türkçesi aydın konuşmasından farklı olarak, Doğubayazıt ağzında bazı kelimelerde başta, ortada ve sonda ünsüz türemesiyle karşılaşmaktadır: helbet (elbet), yaldatdı (aldattı), ehtikat (itikat), ilkindi (ikindi), şimdik (şimdi), çhıncah (çıkınca), oysam (oysa), pekalen (pekala) gibi.

Ünsüz düşmesi

Ünsüz düşmesi olayı Doğubayazıt ağzında çok rastlanılan bir ses olayıdır. söle (söyle), pelevan (pehlivan), abdis (abdest), atmişbiş (altmış beş), kâni (kağni), dâ (dağ), gêik (geyik), ğâve (kahve), dîle (dinle), ânat (anlat), ğah (kalk) gibi. Örnekleri artırmak mümkündür.

Sonuç olarak, yukarıda sıraladığımız ses özelliklerinden de anlaşılacağı üzere, Doğubayazıt ağzının pek çok noktada Türkiye Türkçesi aydın konuşmasından ayrıldığı görülmektedir. Özellikle ünlü ve ünsüz uyumsuzluğu yöre ağzında dikkat çekmektedir.

Anadolu ağızları ile ilgili çalışmalar ve yapılan derlemeler ne yazık ki istenilen seviyede değildir. Doğu Anadolu'da, mevcut kültürel zenginliğe rağmen bu seviye daha da düşüktür. Doğu Anadolu bölgesinin araştırmayı bekleyen pek çok bölgesi vardır. Doğu Anadolu illeri arasında yer alan Bingöl, Muş, Bitlis, Şırnak, Hakkâri, Van, Ağrı, Iğdır ve Ardahan'la ilgili olarak şimdiye kadar istenilen seviyede malzeme toplanamadığı gibi bilimsel çalışma da yapılamamıştır. Ağrı ve ilçeleriyle ilgili şimdiye kadar sadece yedi tane (Ağrı merkez, Patnos, Aşağı Satıcılar Köyü, Doğubayazıt, Eleşkirt, Eleşkirt-Uzunyazı Köyü, Taşlıçay)

lisans tezi hazırlanmıştır⁹. Bölge illerinin ve yörelerinin dil, folklor, halk edebiyatı ve etnografya araştırmaları araştırmacılarını beklemektedir. Gün geçtikçe, görsel ve işitsel yayın organlarının olumsuz etkisiyle kültürümüzün çok değerli özelliklerini kaybetmekle karşı karşıyayız. Dil etkileşimlerinin etkisiyle özelliğini kaybetmekte olan yerli ağız derlemelerine önem verilmelidir. Üniversitelerimizin veya üniversitesi olmayan bölgelerdeki fakültelerimizin ilgili araştırmacılarının bir görevi de bu değerleri derlemeleri ve üzerinde dil ve folklor çalışması yapmalarıdır.

KAYNAKLAR:

- GÜLENSOY, Tuncer -AKLAYA, Ercan, Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası, Akçağ Yay., 2. Baskı, Ankara, 2003.
- KARAHAN, Leyla, Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması, TDK Yay., Ankara, 1996.
- KORKMAZ, Zeynep, *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1992.
- _____, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, 2. c., TDK Yay., Ankara, 1995.
- OLCAY, Selahattin, Erzurum Ağız İnceleme-Derleme-Sözlük, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara, 1966.
- TANRIVERDİ, İzzet, (Yöneten: Efrasiyap Gemalmaz) Ağrı Doğubeyazıt İlçesi Ağız İnceleme-Derleme-Metin, Erzurum, 1976 (Bitirme Tezi).
- TOPALOĞLU, Ahmet, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Neşriyat A.Ş. Yayınları, İstanbul, 1989.
- VARDAR, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Tanıtım Basımevi Yayınları, İstanbul, 1988.

---

⁹ Gülensoy, Tuncer (Prof. Dr.), Aklaya, Ercan (Dr.), Türkiye Türkçesi Ağızları Bibliyografyası, Akçağ Yay., 2. Baskı, Ankara, 2003, s. 211.